

Ami Beethoven és Mozart zenéjében közös

Ma már észrevesz belőle egyet-mást az átlag zenekedvelő is, mert hiszen hangversenyre jár és otthona csendjében hanglemezekről birtokba veheti a zeneirodalom legjavát. A Beethoven- és Mozart-zene egyes részleteit a jó fülű zenekedvelő dúdolja, talán füttyörési, mindenesetre *belül* is hallja, és eljut a következő szintig: figyel, a közös vonásokat észleli, összehasonlítja, és „felfedezi”, hogy hatással lehetek egymásra.

Mozart 14 éves volt 1770 decemberében, amikor Beethoven született, az a Beethoven, aki csaknem négy évtizeddel élte túl. S ne feledjük, a Mozart-zene népszerűsége, viszonylagos elterjedése csak halála után kezdődött. Beethoven számára mindenesetre *kortárs zene* lehetett a Mozarté. Érthető tehát, hogy korai és késői műveiben egyaránt előtűnnek a Mozart-zene elemei, fordulatai, zenei mondatok, ritmikái és dallamcsírák, még inkább — hangulatok. (Meglépő, hogy Mozart műveiben néhol ott lüktet már a Sors-szimfónia hármaskopogása.)

A „hasonlóság” *okait*, ha nem deríti is fel mindenki, de sejtheti. Egy nyelvet beszéltek, egy nemzet fiai voltak, egy korban éltek. Zenei szókincsük egyik forrása a népzene; a műzenei hagyomány pedig sokban azonos. A Beethoven-rajongók ma már ismerik eszményképük jellemét és sorsát a többé-kevésbé hiteles életrajzokból. Azt is sokan tudják, hogy Beethoven már tízéves korában a Mozart-zene bővületében élt. A Mozart csodagyerek-korszakát követő, újabb üstökösi pályafutás kezdete: 1781. A jeles bonni mester, Neefe, Beethoven első méltó zeneoktatója elsősorban Mozart-műveket adott tanítványra kezébe. Neefe egy bonni zenei folyóiratban magasztaló sorokat közölt Beethovenról, és így zárta le: „Ez az ifjú megérdemli, hogy támogassák, hadd járja a világot; ha úgy halad, ahogy elkezdte, bizonyosan második Mozart válik belőle.”

Talán éppen Neefe mozgósította a tizenhét éves Beethoven érdekében Bonn zenepártoló köreit. Beethoven így kereshette fel Bécsben, 1787-ben a harmincegy éves Mozartot. Sajnos, rosszkor érkezett. Azokban a napokban értesítették Mozartot salzburgi barátai, hogy apja halálos beteg. Sok minden foglalkoztatta: nem utolsósorban a prágaiaknak ígért *Don Giovanni*. Egyébként is zaklatott éve volt, nem lehetett sem ideje, sem kellő hangulata az érzékeny fiatal művész fogadására. Erről az egyetlen személyes találkozásról — mint rendesen — nem sok alappal bíró legendák keletkeztek. Valójában Mozart bizonyára szórakozott volt — mint alkotómunkája közben környezetét gyakran megfigyelte; ugyanabban az időben a műfajilag újat jelentő vonóskvintettjeit is írta — nyugtalanul, rohamtempóban (anyagi helyzete feljavítására pénzes előfizetőket remélt; összesen kettő akadt). A sorozat első darabja — a K. 516 b—c moll — egyik szívszorító tételében mintha Beethoven Patetikus-szonátájának hangja csendülne föl. Ez az a mű, amelyet Szabolcsi véleménye szerint Beethovennek „Mozart szelleme diktált”. De mikor? 1798-ban Mozartból már csak zenéje, tehát valóban szelleme élt. Úgy látszik, ami kiteljesedik a nagy egyéni műben, majdnem mindig ott lappang az elődök zenei tudatában.

Ezt vallja a tizenkét éves Mozart hervadhatatlan kis német daljátéka, a *Bastien és Bastienne* (mely egyebekben receptszerűen követte Pergolese *Urhatnám* szolgálojának szerkezeti felépítését).

[Mozart *Bastien et Bastienne*]

Amint látható, majdnem hangról hangra Beethoven Eroica-szimfóniájának bevezető témája (duda-szólam imitációs kísérettel). Mozart ezt a kis operát 1768-ban írta, két évvel Beethoven születése előtt.

Somfai László zenetudós egyik újabb tanulmánya arra figyelmeztet, hogy az érdeme szerint csak megkésve méltatott XVIII. századi robusztus előd, Haydn is előrevetíti olykor Beethoven zenéjét. Beethoven 1791-ben lett Haydn tanítványa. Hogy került a Mozart-rajongó Haydnhoz?

Az adatok szerint Beethoven 1791-ben másodszor is elindult Bécsbe, mert mindeképpen Mozarttól akart tanulni. Útközben Párizsból menekülő emigránsok tömegébe kerül, mert „a forradalom megindult a Rajna felé”. Beethoven kalandos útja sokáig tartott, csak november vége felé érkezett Bécsbe; elkésett már: Mozartot december 5-én temették.

Most vegyünk szemügyre még néhány példát: hat évvel Mozart halála után írta Beethoven Esz-dúr vonóstrióját. Szabolcsi Beethoven-életrajzában összehasonlítja művét Mozartnak azzal a késői remekével, mely feltehetően hatott rá. Töle mindössze négy év választja el. A Mozart-mű főtémája aláhanyatlik, mint a megtört gabonaszár.

(Mozart Vonóstrió)

A Beethovenének a hangneme is azonos, de agresszíven felfelé tör, mint az előre szegzett szurony.

(Beethoven Vonóstrió)

A figyelmes hallgató itt felkapja a fejét: „Mi ez? Mi is történt Európában 1788 és 1892 között?” A trió első, lassú tétele beszél, dadog és deklamál... A másodikban váratlan egzotikumként cigányzene hangok, polonéz ritmusok, verbunkos harmóniak tűnnek fel... Üzenet a lengyel végekről vagy Magyarországról? Ez a rész talán már Bécsben készült volna? Vagy talán Haydn útján átsugárzott Beethovenre Kelet-Európa?

A következő kis táblázatféle nyomtatásban itt jelenik meg először. A legelső magyar nyelvű Mozart-monográfia írója — Szabolcsi Bence belekottázta könyve egyik példányába, és nem sokkal halála előtt nekem ajándékozta. Valószínűleg könyve új kiadására gondolva készítette idevonatkozó kutatásaiból. Azt hiszem, a kottanemtudók számára is elég jól szemlélteti a *Don Giovanni* egyik — immár slágerré népszerűsödött — dallamának fél évszázados előzményeit.

(R. da Capua La zingara, 1740 körül)

(Piccini: La buona figliola, 1760)

(F. di Majo. Ifigenia in Taurida, 1762)

(Chr Bach Alessandro nell' Indie 1762)

(Paisiello Gli Zingari in fiera 1789, s mar előbb is)

(Guglielmi F. nti amari 1780 körül)

(Mozart Vogos divertimento 1772)

(Mozart Don Giovanni 1787)

Ide tartozik *A zenei köznyelv problémái* című Szabolcsi-tanulmányban közölt nagyon lényegbevágó idézet is:

„Egy nyelvi közösség azokból áll, akik beszélnek, hallják vagy olvassák azt a nyelvet, mely elősegíti a kölcsönös megértést — mint közös szellemi tulajdont. Nos, a nyelv fogalma csak bizonyos megszorításokkal vihető át a zenére, ám a korstílus, a műfajok, a típusok és formulák, a zenei jelképek és figurák (alakzatok), mindaz, amivel a zenetudomány foglalkozik, közös tulajdon, és éppúgy elősegíti a megértést. Személyfeletti-tárgyi-szellemi természetűek ezek, amelyek az egyéni alkotás alapjául szolgálnak, mint az irodalmi alkotásoknál a nyelv, és ahhoz hasonlóan elősegítik a megértést.” (Wiora, Walter: *Komponist und Mitwelt*. 1964.)

Végezetül Beethovennek egy 17 éves korában írott zongora-, fuvola-, fagotttrióját említem, mely a Mozart-zene halványabb mása, s talán közvetlen hatás jutott érvényre benne. Egy töredékes zongoraversenye is csak a mozarti versenyművek sápadt visszhangja. De a húszéves Beethoven 1790-ben Bonnban írt gyászindulójában már megmutatkoznak az oroszlánkőrmők. Forró melódia száll a magasba, és hajlik alá, s mintha *A varázsfuvola* Sarastro dallamának folytatása lenne. És Beethoven másfél évtized múlva változatlanul átvitte ezt a dallamot a *Fidelio* második nagy együttesébe, oda, ahol a fogolyról lehull a bilincs, s a kiszabadult rabok imaszerű énekkel sóhajtanak a szabadság és a fény felé.

De itt már nem csupán a Beethoven—Mozart-rokonság jelentkezik, nem pusztán a zenei nyelv közössége vagy éppen azonossága, hanem amiből épült: a XVIII. század, de minden előző és minden elkövetkező korszak emberi közösségének vágya és minden igazi művész mondanivalójának lényege. Ez már a nagy beethoveni emberségmelódiaik jelentkezése, melyek, mint az *Örömodában*, kitágítják a nyelvi, a nemzeti közösséget is, s a szabadság, a jóság, az emberszeretet igényét fejezik ki félreérthetetlenül.